

УДК 340.12

Чорнобай О. Л., к.ю.н., доцент кафедри теорії та філософії права ННІ права та психології НУ "Львівська політехніка"

Поняття комунікативної культури правника

У комунікативному процесі, що супроводжується обміном різновартісними цінностями, визначаються статусні ознаки чинників, і суб'єктів комунікації. Власне сформована комунікативна культура юриста уможливило подальше професійне зростання та самореалізацію спеціаліста, професійна діяльність якого потребує постійної взаємодії у сфері "людина-людина". Майбутні юристи мають бути готові до різноміжних ділових контактів, ґрунтуючись на принципах взаємоповаги, підтримки, справедливості й об'єктивності.

Ключові слова: комунікація, спілкування, культура, правова культура, комунікативна культура, правник, професіоналізм, соціум.

В комунікативном процессе, который сопровождается обменом разностоимостными ценностями, определяются статусные признаки факторов, и субъектов коммуникации. Собственно сформирована коммуникативная культура юриста делает возможным дальнейший профессиональный рост и самореализацию специалиста, профессиональная деятельность которого нуждается постоянного взаимодействия в сфере "человек-человек". Будущие юристы должны быть готовы к разносторонним деловым контактам, основываясь на принципах взаимоуважения, поддержки, справедливости объективности.

Ключевые слова: коммуникация, общение, культура, правовая культура, коммуникативная культура, законодатель, профессионализм, социум.

In a communicative process that is accompanied by an exchange values, the status signs of factors are determined, and subjects of communication. The communicative culture of lawyer is actually formed does possible a further professional increase and self-realization of specialist professional activity of that needs permanent cooperation in the field of "man-man". Future lawyers must be ready to the scalene business contacts, being base on principles of support, justice and objectivity.

Keywords: communication, commonication, culture, legal culture, communicative culture, legislator, professionalism, society.

Постановка проблеми. Однак юридична практика свідчить про наявність певних труднощів встановлення взаємодії, наприклад, між працівниками правоохоронних органів, навіть на нижчих управлінських ланках (наприклад, у райвідділах міліції). Це підтверджує, що хибним є уявлення, за яким формування комунікативної культури спеціаліста виключно залежить лише від професійної діяльності й набуття відповідного досвіду. Відтак актуалізується проблема формування комунікативної культури майбутніх юристів впродовж їх навчання у вищій школі.

Аналіз досліджень даної проблеми. Питання комунікації в правовій діяльності порушуються у працях В. Г. Андросюка, Л. І. Казміренко, Я. Ю. Кондратьєва, В. Л. Васильєва, М. В. Костецького, В. М. Розіна, Г. О. Юхновця та ін.

Мета дослідження. Важливим завданням є пошук ефективних засобів формування комунікативної культури майбутніх юристів, оскільки саме високий рівень розвитку комунікативної культури фахівця-юриста забезпечує успішність виконання професійних обов'язків, своєчасного вирішення поточних завдань, які постійно виникають під час професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Очевидно є підстави для твердження, що комунікативну культуру правників слід розглядати як соціальний феномен у найширшому розумінні значення і сутності цього поняття. Таким чином стають явними і край

необхідними взаємозв'язки між такими поняттями, як “мова”, “комунікація”, “соціум”, “адаптація суб'єкта”, “аргументація”, “спілкування” та ін., що й спричиняє відповідно високі вимоги до формування комунікативної культури майбутніх правників-студентів юридичних навчальних закладів, як вагомої передумови їх професійної компетентності.

Оскільки поняття “комунікативна культура” невіддільне від загально гуманітарного розуміння культури як сукупності матеріальних і духовних надбань на певному історичному розвитку суспільства і людини, очевидно слід починати з осмислення філософської категорії “духовність”, що трактується як визначальна ознака “людського буття, що виражає його здатність до творення культури та само творення; пояснення людського буття через категорію “духовність”, означає, що людина може не тільки пізнавати та відображати довкілля, а й творити його” [4, с. 179].

Загально визнано, що величезною цінністю для людини є її духовність як результат культурного розвитку. Саме культура стала сферою самореалізації, саморозвитку, самосвідомості людини. Культура характеризує людину як істоту духовну, що здійснюється над обмеженістю матеріально-заземленого буття. Людина як уособлення духовної унікальності свідомо своєї причетності до універсальних засад буття. Людина культурна або духовна — це людський індивід, якому притаманні високі почуття: відповідальності за гармонійність буття, моральна та метафізична інтуїція, здатність до сприйняття корисного для свого суспільства (зокрема, права) та ін. Щоправда, між різними іпостасями людини безперервно виникають суперечності, саме в цьому і вбачається, навіть на переконання давньогрецьких мислителів, сутність людини. Проте духовність допомагає людині подолати ці суперечності, не дозволяє їй залишатися в природній та соціальній обмеженості, удосконалює її, підносить над собою, наближаючи до суспільних ідеалів.

“Специфіка дослідження, зазначає доктор юридичних наук Н. Оніщенко, - зумовлює розгляд культури не в локальному, а в генеральному просторі людської життєдіяльності, в особливому зрізі соціального простору, коли саме культура утворює те поле і спосіб соціально-правового спілкування, в якому формується кожна окрема правова система з її внутрішньою структурою та особливостями. А це дає змогу вбачати в культурі складну, багатогранну систему механізмів і відповідно “здатність” їх активізувати, внаслідок чого стимулюється, координується, програмується і реалізується активність людей у суспільстві” [2, с. 20]. Як про узагальнююче поняття окремих видів людської діяльності у нашому контексті йдеться про комунікативну культуру юриста, як певною мірою духовний вимір його професійної діяльності, в якому формуються мотиви, принципи, правила, мета і зміст цієї діяльності.

Цілісна система соціально-психологічних засобів формування комунікативних умінь, сприяє оформленню професійної ідентичності юристів, смисложиттєвих орієнтувань, психологічної готовності до професійної комунікативної діяльності, а також розвитку комунікативних умінь, ціннісного ставлення до власної професії, людей, світу, що загалом стимулює раціонально-активний підхід кожної особистості, яка прагне стати кваліфікованим фахівцем до вдосконалення культури правової діяльності. А про такі наміри можна скласти уявлення на підставі використання різних правових засобів, вивчення конкретних видів правової діяльності, аналіз рівня правового розвитку особи. Мається на увазі звернення до проблем правової культури, адже науковці вказують на її зв'язок із загальною культурою, соціально-правовим досвідом, правовою поведінкою суб'єктів. Поширення сфери правової культури на правову поведінку пов'язує культуру з діяльністю, що дає змогу поставити питання

про культуру всіх різновидів правової діяльності, оскільки останні передбачають певні стійкі моделі (культура судового процесу, культура управлінської діяльності, культура парламентської діяльності тощо).

Цілісний розгляд правової культури можливий лише на основі аналізу системи відносин, що складаються між суб'єктами правової діяльності. Способи культури цього її виду являють систему моделей, які, засвоюючись членами суспільства в процесі їхньої соціалізації і навчання, мають відносно стійкий характер.

Правова культура формується на основі всебічного та глибокого знання права, його головних принципів і тенденцій розвитку, розуміння процесів реалізації, впевненості в необхідності всебічного нагромадження цих знань у процесі виконання своєї діяльності, майстерності у використанні повного арсеналу юридичних засобів при розгляді будь-якої юридичної справи. У цьому сенсі ряд дослідників включає до структури правової культури і культуру правосвідомості, і культуру правової поведінки, і культуру юридичної практики, під час здійснення якої і виявляється комунікативна компетенція, яку вчені визначають як конгломерат знань, мовних і немовних умінь та навичок спілкування, що особа набуває в ході природної соціалізації, навчання і виховання. Без сумніву, важливу роль при цьому відіграють природні дані і потенціал індивіда.

І нарешті ще одне поняття, невіддільне від комунікативної культури – “комунікативна поведінка” – поведінка індивіда в процесах спілкування, яка регулюється комунікативними нормами і традиціями, яких він як учасник спілкування дотримується [1, с. 346].

Звичайно ж, розглядом низки загальних положень і з'ясування змістовних сутностей найуважніших понять і категорій не вичерпується висвітлення окресленого питання, тому до з'ясування сутнісних основ комунікативної культури у залежності від формування комунікативної компетентності і комунікативної поведінки ми повертатимемося, так чи інакше розглядаючи інші дотичні до них питання.

Погляди різних учених на складові елементи комунікативного процесу – різні. Вони не усталені і до цього часу не уніфіковані. І це слід враховувати, розглядаючи такий правовий феномен, як комунікативна культура.

Назагал комунікація як взаємодія суб'єкта і об'єкта містить у наукових оцінках два підходи: з одного боку, вона трактується як звичайний процес спілкування, в основу якого покладено обмін інформацією (такі погляди переважають у дослідників різних галузей), а з іншого – у комунікації вбачається спосіб розв'язання проблемних питань, метод урегулювання стосунків, а не звичайний обмін інформацією. Однак і в першому, і другому випадках щонайменше вивченими залишаються не загальні особливості способів взаємодії співрозмовників, а конкретні – *галузеві фахові комунікації*.

Дискусійними у теорії комунікації залишаються також основні дефініції, зокрема, нерозрізнення понять “спілкування” і “комунікація”. Прихильники розповсюдженого погляду на комунікацію як на звичний процес обміну інформацією, що властивий спілкуванню, переважно поширюють загальні характеристики останнього на комунікацію. Диференціація ознак цих двох близьких за змістом понять лише започатковується.

Цікаві підходи дослідження цих питань запропонували американські вчені Е.Роджерс та Р.Агарвала-Роджерс, чим зробили значний внесок у вивчення результативності комунікації. На їх переконання, результат (ефект) комунікації – це зміни в поведінці одержувача, які відбуваються в результаті передачі повідомлення. На підставі поліпарадигмальних позицій комунікації дослідники передбачили три типи

результатів: 1) зміни у знаннях одержувача інформації; 2) зміни установок одержувача інформації; 3) зміни його явної поведінки. Однак наявний і ще один тип результативності: особа, яка чинить спротив комунікативній меті іншої особи, вважається представником пасивного протесту.

На думку відомих фахівців – доктора психологічних наук, професора Л. Орбан-Лембрик і кандидата юридичних наук, доцента В. Кошинця, професіоналізм юридичної діяльності складається із сукупності загальнотеоретичних, спеціальних юридичних і психологічних знань, вмінь та навичок, якими повинен володіти працівник для ефективного її здійснення [3, с. 203–204]. Професіоналізм юриста характеризується певним рівнем правової і психологічної готовності здійснювати юридичну працю. З одного боку, професіоналізм – це інтегральна якість, властивість особистості, що формується в діяльності й спілкуванні, а з іншого – це процес і результат діяльності та спілкування.

Як вважає проф. Н. Оніщенко, пізнання феномена культури правової діяльності сприяє подоланню певної ідеалізації правового буття, легістського право розуміння, що правом вважає тільки накази влади, сукупність примусових норм. При цьому реальне життя, в якому часто відбувається значний розрив між конституційними деклараціями та реаліями, супроводжується втратою накопиченого досвіду і помилками з приводу цих суперечливих процесів. Однак культуру правової діяльності утворюють не окремі компоненти правової діяльності, а ці компоненти з погляду рівня їх розвитку.

Таким чином, під культурою правової діяльності слід розуміти зумовлену соціально-економічними і політичними факторами якість, стан функціонування правової системи, що знаходить вираження у рівні розвитку юридичної активності та ступеня гарантованості державою свободи поведінки особи в єдності з відповідальністю перед суспільством [2, с. 177].

Науковці констатують, що тісний зв'язок між поняттям “культура правової діяльності” і “правова культура”, одним із компонентів якої є комунікативна культура, зумовлений їхньою належністю до правової системи суспільства, що необхідно постійно враховувати.

З'ясування співвідношення, на думку Н. Оніщенко, між поняттями “правова культура” і “правова дійсність” має суттєве методологічне значення. Ці поняття тісно пов'язані, але не тотожні. Правова культура є частиною загальної культури суспільства, продуктом культури правової діяльності, у процесі якої реалізуються та відтворюються культурні цінності, на цьому вже наголошувалося, що правова культура як різновид загальної культури являє собою систему цінностей, набутих людством у галузі права, і належить до правової реальності конкретного суспільства. До речі, система цінностей, що ґрунтовно висвітлена у книзі професора О. Скакун, передбачає активність суб'єктів права у правовій сфері, добровільне виконання вимог правових норм, реальність прав і свобод громадян, ефективність правового регулювання, якісні закони, досконалу законодавчу техніку, розвинуту правову науку, юридичну освіту, ефективну юридичну практику, стабільний правопорядок.

Однією з форм правової культури є професійна правова культура, притаманна тим особам, які професійно займаються юридичною діяльністю, що потребує спеціальної освіти і практичної підготовки. Вона вбачається в критичному творчому осмисленні правових норм, законів, правових явищ з погляду їх гуманістичного, демократичного і морального змісту. Ця культура юриста безпосередньо пов'язана з комунікативною компетентністю, що базується також на знанні законодавства і можливостей юридичної науки, переконаності у необхідності та соціальній корисності

законів і підзаконних актів, умінні користуватися правовим інструментарієм й іншими правовими актами в повсякденній діяльності, використовувати досягнення юридичної науки і практики при прийнятті та оформленні рішень.

У нашому контексті є сенс прислухатися до дискурсу науковців-теоретиків. Проф. Н. Оніщенко підкреслює: “Ключовою детермінантою правової поведінки вважають правову соціалізацію, за допомогою якої індивіди набувають навичок орієнтації у правовому просторі. Оскільки культура правової діяльності забезпечує єдність і взаємодію правових інституцій і окремих осіб, надаючи цілісності й органічності правовій сфері, деякі правознавці включають до структури правової культури не лише цінності, норми, ідеали, а й засоби їхнього практичного втілення. Правова діяльність є одним із найістотніших складових елементів правової культури. Визначити дійсний рівень культури особи, її соціальну характеристику можна лише на сонові вивчення її соціальної діяльності” [2, с. 178].

Культура правової діяльності дає можливість глибше усвідомити, що в соціальній площині — це не що інше, як виконання суб’єктом конкретних правових функцій. Адже відомо, що дії людей, котрі мають однаковий зовнішній прояв, не завжди базуються на тотожних за характером і спрямованістю мотивах, інтересах, меті тощо. Дії в такому разі мають різний особистісний характер і різні суб’єктивні підстави, тому культуру правової діяльності визнають синтетичною, адже в ній поєднуються професійні юридичні знання, навички, дії з політичними, етичними, соціологічними, економічними, історичними, психологічними, інформаційними та іншими видами діяльності. Ця діяльність як творчий процес передбачає як усвідомлені, так і неусвідомлені акти, є продуктом не тільки свідомого, а й несвідомого, психічного, яке включає в себе як раціональні, так і ірраціональні елементи, і зрештою буває не зовсім такою, а в деяких аспектах і зовсім не такою, як того хотілося б.

До найважливіших якостей і здібностей адвоката належать: вміння встановлювати психологічний контакт з людьми, організованість, вміння знаходити і використовувати серед великої кількості доказів такі, які б виправдовували його підзахисного або пом’якшували провину, самостійність, принциповість, здатність протистояти іншим учасникам процесу, наполегливість, рішучість.

Захищаючи людей, адвокат повинен мати на це моральне право. Він мусить бути принциповим, чесним, непримиренним до порушення прав і законних інтересів підзахисного. В особі захисника суспільство ніби протягує звинуваченому руку допомоги. В умінні бачити в людині, яка скоїла злочин, позитивні риси, прагнути поліпшити його майбутнє полягає соціальний аспект діяльності адвоката. Крім соціального, в діяльності адвоката мають місце реконструктивний і комунікативний аспекти [3, с. 207, 209].

Висновок. Саме на комунікативних аспектах у діяльності представника кожної із охарактеризованих у професіограмах юридичних спеціальностей наголошується у першу чергу як важливих чинниках професійної реалізації їх службових обов’язків. Отже, їхня практична діяльність ґрунтується на комунікативній культурі, яку ці юристи розвивають і удосконалюють у процесі своєї правової діяльності значною мірою за допомогою найрізноманітніших комунікативних засобів, тобто шляхом спілкування з найширшим колом осіб, значним за чисельністю і неоднозначним за складом, психологією, інтелектом. Це пов’язано також з обробкою великих обсягів інформації, прийняттям рішень у суперечливих та нестандартних ситуаціях, варіантністю та альтернативністю можливих рішень та дій. У цьому сенсі комунікативна культура правової діяльності передбачає синтез інформативності та варіативності мислення, повноту усвідомлення проблем, аналіз

альтернативних, у тому числі протилежних варіантів їх розв'язання, обґрунтованість та аргументованість висновків, стислість, зрозумілість і компактність висновків та суджень. І саме в цьому полягає об'єктивнація знань і суджень про роль і значення комунікативної культури у професійній діяльності юриста.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. – 2-ге вид., доповн. – К.: ВЦ “Академія”, 2009. – 376 с.
2. Оніщенко Н.М. Сприйняття права в умовах демократичного розвитку: проблеми, реалії, перспективи : монографія / відп. ред. Ю.С. Шемшученко. – К.: ТОВ “Юридична думка”, 2008. – 320 с.
3. Орбан-Лембрик Л.Е. / Л.Е. Орбан-Лембрик, Кошинець В.В. Юридична психологія: навч. посібник / Л.Е. Орбан-Лембрик, В.В. Кошинець. – Чернівці: Книги–XXI, 2007. – 448 с.
4. Філософський енциклопедичний словник / ред. кол. : В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. – К.: Довіра, 2002. – 744 с.
5. Хабермас Ю. Комунікативна дія і дискурс / Ю. Хабермас // Першоджерела комунікативної філософії. – К.: Либідь, 1996. – С. 84–91.

УДК 355.211.3

Галкін Д. В., к.ю.н., с.н.с. НДЛ з проблем протидії злочинності ННІ підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції ХНУВС

Діяльність апаратів по роботі з особовим складом органів внутрішніх справ у 30-50-х роках ХХ сторіччя

У статті здійснюється історико-правовий аналіз діяльності апаратів по роботі з особовим складом органів внутрішніх справ у 30-50-х роках ХХ сторіччя. Також розроблені ґрунтовні висновки та пропозиції щодо розглядаємої проблематики.

Ключові слова: робітничо-селянська міліція, головне управління, структура, штати, кадрова політика, кадрове забезпечення, органи внутрішніх справ.

В статье осуществляется историко-правовой анализ деятельности аппаратов по работе с личным составом органов внутренних дел в 30-50-х годах ХХ столетия. Также разработаны обстоятельные выводы и предложения по рассмотрению проблематики.

Ключевые слова: рабоче-крестьянская милиция, главное управление, структура, штаты, кадровая политика, кадровое обеспечение, органы внутренних дел.

Article provided by historical and legal analysis of the devices to work with the staff of the internal affairs in the 30-50s of the twentieth century. Also prepare a detailed conclusions and suggestions for examining issues.

Key words: workers and peasants militia, the main control, structure, staffing, staffing, staffing, internal affairs agencies.

Актуальність теми. Початок 1920-х років виявився періодом випробування на міцність нової радянської системи влади. Її життєздатність не в останню чергу залежала від стану правоохоронних органів. Для цього часу була характерна категорична відмова